

Штома Л. Н.
Старший науковий співробітник
відділу педагогічної естетики та етики
Інституту педагогічної освіти і освіти
дорослих НАПН України

РОЗВИТОК ЕСТЕТИЧНОГО ДОСВІДУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ - ОСНОВА ЙОГО ТВОРЧОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ

Ключові слова: вчитель, самореалізація, педагогічна майстерність, естетичний досвід, діяльність.

Постановка проблеми: однією з важливих проблем успішного становлення національної школи України є формування творчої особистості педагога «Важливішими цілями створення системи освіти є передусім творча діяльність спеціаліста, здатність до гнучкої її перебудови, згідно зі зміною системи соціальних і культурних орієнтацій» [1, 65].

Проблема педагогічної майстерності проблема розвитку естетичного досвіду є одними з ключових у педагогіці, яка як наука і особливо – як мистецтво, не можлива без педагога.

Мета. Метою моєї статті є розкрити роль естетичних начал у педагогіці, які пронизують усе життя людини, її працю, побут, відносини з людським оточенням. Естетика впливає на людину різноманітно, різнобічно збагачує її духовний світ і удосконалює її діяльність. Вона сприяє формуванню творчих здібностей особи і зміцненню її моральних позицій .

Завдання. Завдання статті полягає в розкритті факторів, що обумовлюють творчу самореалізацію вчителя і естетичний досвід, який прямо пропорційний творчій самореалізації педагога. Оскільки творча самореалізація проявляється як взаємодія між внутрішньо особистісними структурами, як вільна комбінація ідей, образів та моделей дійсності, то провідне місце в даному процесі належить уяві і майстерності майбутнього педагога. Естетичний досвід як неперервний процес має здійснюватися передусім у діяльності, в різнобічній соціальній творчості. Необхідно не лише навчити кожну людину естетично – почуттєво реагувати на оточуючий

світ, але й збудити потребу у його перетворенні без нанесення йому екологічної ущербності, згідно з естетичними нормами й ідеалами; постійно прагнути до високої професійної майстерності, творчості, органічно поєднувати духовну і фізичну досконалість.

Важливо не приймати особистість як об'єкт естетичного впливу в стані пасивності, а формувати особистісне активне начало для постійного і неперервного, по життєвого естетичного самовиховання.

Виклад основного матеріалу. Єдність естетичного й морального виховання, а також виховання громадянського і політичного, гармонія Істини, Добра й Краси є не лише очікуваним результатом, але й передумовою ефективного естетичного виховання. Справжньою основою, умовою формування уявлень про прекрасне і потворне, піднесене і низьке, трагічне і комічне, здатності відчувати й переживати естетичне в навколишньому світі є вільне громадянське мислення і поведінка особи. Саме естетика передує всім духовним аспектам формування людини, включаючи естетичне.

Творчість, за словником С. І. Ожегова, - це створення нових за задумом і реальним втіленням культурних та матеріальних цінностей. У психологічному словнику творчість інтерпретується як діяльність, результатом якої є створення нових матеріальних і духовних цінностей. Педагогічна енциклопедія визначає творчість як вищу форму активної та самотньої діяльності особистості.

Естетичний досвід як сукупність систем естетичного знання і естетичних здібностей педагога формується як результат нагромадження специфічних засобів і методів естетичної діяльності. В процесі розвитку естетичного досвіду домінуючими виступають такі форми естетичної свідомості як естетичні почуття, емоції, сприймання, смаки, оцінки, погляди, потреби, ідеали, цінності. Тому проблеми творчої самореалізації майбутнього вчителя – це проблеми естетичного досвіду, який розвивається всіма засобами навчання і виховання.

Як відзначає І. А. Зазюн, «індивід стає особистістю в міру засвоєння ним змісту різновидів людського досвіду, який є сукупністю засобів і способів діяльності, створених в процесі суспільно-історичної практики».

Факторами, що обумовлюють творчу самореалізацію майбутнього вчителя є :

- демократизація відносин між викладачами і студентами, яка виступає суттєвим елементом розвитку естетичного досвіду майбутнього вчителя і стимулює готовність у майбутньому будувати свої відносини з учнями на основі співробітництва, гуманізму, розуміння і взаємної поваги, культури демократії;

- наявність умов для розвитку інтересів, нахилів і здібностей кожного студента, в яких закладаються основи генералізованої творчої потреби вносити елементи краси в усі види діяльності;

- зростання питомої ваги трудового виховання, що пов'язане із формуванням естетичного ставлення до різних видів праці, в тому числі, розумової;

- естетизація всіх аспектів життєдіяльності майбутніх педагогів, спрямована на задоволення потреби у переживанні прекрасного, осмисленні його і виробленні власної позиції у ставленні до дійсності.

Система розвитку естетичного досвіду передбачає творчу самореалізацію майбутнього вчителя як суб'єкта індивідуального професійного розвитку в процесах:

- засвоєння спеціальних і загальноосвітніх навчальних дисциплін (розвиток естетичного сприймання, мислення, фантазії);

- засвоєння дисциплін психолого-педагогічного профілю (розвиток емоційно-мотиваційної сфери, морально-естетичних понять);

- естетичне самовиховання (участь у різноманітній художньо-творчій діяльності);

- педагогічної практики (розвиток творчих здібностей, новаторства, колективної співтворчості).

Згідно основних положень системи К. С. Станіславського, тільки при наявності узгодженої роботи всіх рушійних сил психологічного життя ми творимо вільно, безпосередньо, не від імені інших, а від свого власного імені, за рахунок свого особистого страху і своєї особистої совісті.

Творча самореалізація майбутнього вчителя потребує активної і постійної участі уяви, почуттів, пам'яті і мислення. Їх взаємозв'язок робить творчий процес динамічним.

Динаміка розвитку творчої самореалізації, в свою чергу, потребує, гармонії мислення і чуттєвості та має такі тенденції: від засвоєння пасивних форм художньо-естетичної діяльності до активної участі студентів у різноманітній творчій діяльності.

Розвиток естетичного досвіду в майбутнього педагога шляхом диференційованого та індивідуального підходу визначається рівень естетичного досвіду студента. Практика показує, що з цією метою можна використовувати різні типи варіативних індивідуальних програм художньо-естетичної діяльності студентів, а саме:

- видовищно-емоційні;
- рекреаційні;
- креативні;
- комплексні;

Участь у **видовищно-емоційних** програмах (свята, особливі події, ділові контакти) потребує єдності емоційно-образного та пізнавального аспектів естетичного досвіду майбутнього вчителя. Тут створюються умови для творчої самореалізації через прояв емоційної реакції на конкретні події, а також активну чи пасивну участь.

Агітаційні програми розраховані на студентів, що мають певний естетичний досвід і здатні його пропагувати.

Рекреаційним програмам надають перевагу студенти, які в художньо-естетичній діяльності вбачають в основному дозвільно-розважальну функцію. Так, дисколекторії, дискотеатри, танцювально-розважальні шоу

розвивають емоційно-вольову сферу особистості студента. Творча самореалізація кожного учасника стимулюється громадською думкою.

Креативні програми (організація виставок, спектаклів, музеїв і т.п.) розраховані на студентів з високим рівнем естетичного досвіду. Творча самореалізація майбутніх педагогів відбувається в процесі креативної діяльності, співтворчості, співавторства, співвиконавства і т.п.)

Комплексні програми включають елементи різних програм і організуються, в основному, на початку навчального семестру з метою визначення особистої участі майбутніх педагогів в тій чи іншій програмі. Вибір програми залежить від рівня естетичного досвіду кожного студента.

Користуючись трьохрівневою шкалою, можна виділити групи майбутніх педагогів з рівнем естетичного досвіду:

- пасивно-споглядацька, багато численна група студентів, які позитивно ставляться до художньо-естетичної діяльності, беруть участь в заходах, що організують їх однокурсники, але самі не проявляють ініціативи і тому не здатні до творчої самореалізації;

- активно-споглядацька, багато численна група майбутніх педагогів, які не впевнені у власних художньо-естетичних можливостях, але мають середній рівень розвитку художньо-естетичних здібностей, частково здатні до творчої самореалізації;

- активно-перетворююча, небагато численна група студентів, які навчаючись у загальноосвітніх школах, розвивали свій естетичний досвід в музичних, хореографічних, образотворчих школах, студіях, гуртках, вони вміють організувати творчу діяльність, спрямовану на перетворення оточуючого світу з позиції його естетичного вдосконалення і, безумовно, само реалізуються в даній діяльності.

Результати розвитку естетичного досвіду майбутнього вчителя визначаються здатністю студента перейти з групи з нижчим рівнем розвитку естетичного досвіду в групу з вищим рівнем.

Основою оцінки творчої самореалізації майбутнього вчителя є його

конкретна діяльність.

Важливим аспектом педагогічного впливу на майбутніх педагогів пасивно-споглядацької групи є включення їх у спільну діяльність, створення при цьому відповідного емоційного фону, що дає можливість вільної дискусії, довірливих взаємовідносин, ділової критики. Організація спільної художньо-естетичної діяльності може відбуватися у формі гри. Для студентів активно-споглядацької групи важливо знаходити тактовні оцінки їх діяльності, що дасть змогу їм здобувати впевненість в собі, розкривати причини власних невдач. Тут доцільно використовувати такі форми виховної роботи, як проведення різноманітних заходів більш досвідченішими студентами, присутність на відкритих заходах та аналіз естетичного досвіду.

Аналіз естетичного досвіду можна проводити за схемою :

- конкретні умови, в яких формувався досвід;
- зміст і форми художньо-естетичної діяльності;
- характер взаємовідносин учасників заходу;
- результати художньо-естетичної діяльності;
- роль особистості організатора-керівника заходу.

Крім цього у студентів даної групи потрібно виробляти вміння проектувати творчу ситуацію. Мета проектування творчої ситуації – виявлення перспективних варіантів, зіставлення даних творчого пошуку і реальної дійсності.

Студентам, які належать до активно-перетворюючої групи, надається свобода у виборі змісту і форм творчої самореалізації. Вони можуть залучатися до проведення консультацій, зустрічей по обміну естетичним досвідом творчо працюючих вчителів внутрішкільних семінарів, до керівництва творчими учнівськими групами.

Оскільки творча самореалізація проявляється як взаємодія між внутрішньо особистісними структурами, як вільна комбінація ідей, образів та моделей дійсності, то провідне місце в даному процесі належить уяві і майстерності майбутнього педагога.

Паралельно з формуванням мислення **естетичний**, розумовий і практичний види досвіду розвиваються, засвоюються, вдосконалюються опосередкованим шляхом через слово і практичну дію.

Висновки. Практика показує, що творча самореалізація майбутнього вчителя відбувається успішно, якщо опирається на такі принципи:

- науковість естетичної освіти і виховання на всіх етапах розвитку естетичного досвіду майбутнього вчителя;
- єдність аудиторної і поза аудиторної роботи;
- професійна спрямованість всієї системи розвитку естетичної досвіду майбутнього вчителя;
- активний взаємозв'язок рад факультетів, кафедр, громадських організацій.

Література:

1. Зязюн І. А. Краса педагогічної дії: навч. посіб. для вчителів, асп., студ. середніх та вищ. навч. закл. / Зязюн І. А., Сагач Г.М.– К.: Укр.-фінський ін-т менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с.
2. Педагогічна майстерність: підруч. для студ. вищ. пед. навч. закл. / [І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.]; за ред. І.А. Зязюна. – [3-тє вид., допов. і пререроб.]. – К.: СПД Богданова А.М., 2008. – 376 с.
3. Педагогічна майстерність: хрестоматія: навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. / [упоряд.: І.А. Зязюн, Н.Г. Базилевич, Т.Г. Дмитренко та ін.; за ред. І.А. Зязюна]. – К.: Вища шк., 2006. – 606 с.
4. Отич, О. М. Мистецтво у розвитку індивідуальності педагога: іст. і методол. аспекти : монографія / [за наук. ред. І. А. Зязюна] ; Олена Отич. – Чернівці : Зелена Буковина, 2008. – 440 с.
5. Отич, О. М. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання : теоретичний і методичний аспекти : монографія / [за наук. ред. І. А. Зязюна] ; Олена Отич. – Чернівці : Зелена Буковина, 2009. – 752 с.